

Dijital Çağda Öznenin Yeniden İnşası: Hümanizmden Transhümanizme Biyopolitik ve Etik Dönüşümler*

The Reconstruction of the Subject in the Digital Age: Biopolitical and Ethical Transformations from Humanism to Transhumanism

Tuba DUMAN YILDIZBAKAN**

DOI: 10.46641/medeniyetsanat.1694187

Araştırma Makalesi / Research Article

Öz

Bu çalışma, insan öznesinin tarihsel ve felsefi dönüşümünü hümanizm, posthümanizm ve transhümanizm kavramları çerçevesinde inceleyerek, dijital çağda teknolojik gelişmelerin birey üzerindeki etkilerini biyopolitik bir perspektiften ele almaktadır. Hümanizmin rasyonel ve özgür birey anlayışından hareketle, posthümanist düşüncenin insan-merkezli yaklaşıma yönelttiği eleştiriler ve transhümanizmin insan bedeni ve zihni üzerinde teknoloji aracılığıyla ölümsüzlüğe ulaşma idealine odaklanılmıştır. Yapay zekâ, zihin yükleme, sohbet robotları ve dijital ölümsüzlük gibi güncel teknolojik uygulamaların özne kavrayışını nasıl dönüştürdüğü tartışılmış; bu dönüşümün etik, toplumsal ve hukuki boyutlarına değinilmiştir. Michel Foucault'nun biyopolitika kavramı doğrultusunda teknolojik müdahalelerin iktidar ve denetim ilişkileriyle bağlantısı değerlendirilmiş; insanın veri temelli, simüle edilebilir ve denetlenebilir bir varlık haline geliş süreci eleştirel literatür taraması yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Bu araştırma, dijital çağda insan öznesinin hümanist çerçeveden transhümanist bir çerçeveye, biyopolitik bir rejime nasıl evrildiğini cevaplamayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada elde edilen bulgular, klasik etik paradigmaların dijital biyoteknoloji karşısında dönüşümüne dair özgün bir tipoloji sunarak biyopolitika literatürünü genişletmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hümanizm, Transhümanizm, Posthümanizm, Biyopolitika, Özne

Abstract

This study explores the historical and philosophical transformation of the human subject through the conceptual lenses of humanism, posthumanism, and transhumanism. It critically examines how technological advancements in the digital age have reshaped individual subjectivity, drawing on a biopolitical perspective. Building on the humanist ideal of the rational and autonomous individual, the study addresses critiques of anthropocentrism articulated by posthumanist thought. It analyzes the transhumanist aspiration to achieve immortality through technological intervention in the human body and mind. Contemporary technologies—such as artificial intelligence, mind uploading, chatbots, and digital immortality—are examined in terms of their impact on the concept of subjectivity, with consideration given to their ethical, social, and legal implications. Informed by Michel Foucault's concept of biopolitics, the analysis investigates how technological interventions intersect with power and control mechanisms, ultimately conceptualizing the human being as a data-driven, simulatable, and governable entity.

Keywords: Humanism, Transhumanism, Posthumanism, Biopolitics, Subjectivity

* İstanbul Ticaret Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Medya ve İletişim Çalışmaları Anabilim Dalında, "Posthümanizm ve Transhümanizm Ekseninde Öznenin Dijital Dönüşümü: Netflix Gelecekte Belgeselinin Biyoteknoloji ve Biyopolitika Bağlamında Analizi" başlıklı tezden türetilmiştir.

** Doktora Öğrencisi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Medya ve İletişim Çalışmaları, tubba28@hotmail.com, ORCID: 0009-0001-5489-3436

Giriş

İnsanın tarihsel süreç içerisindeki özneleşme biçimleri, yalnızca bireyin kendilik bilinciyle değil, aynı zamanda onun bilgiye, topluma, doğaya ve teknolojiye karşı konumuyla da doğrudan ilişkilidir. Antik Çağ'da mitoslar ve destanlar aracılığıyla kolektif bir kimlik inşa eden birey, Orta Çağ'da tanrısal otoriteye bağlı, edilgen bir varlık olarak tanımlanmış; modernitenin etkisiyle ise akıl ve rasyonalite temelinde özerk bir özneye dönüşmüştür. Hümanizm, bu dönüşümün felsefi temelini oluşturarak bireyin akıl yürütme, eleştirme ve özgürleşme kapasitesini incelemiştir; özneyi tanrısal düzenden koparıp bilimsel bilginin ve bireysel aklın merkezine yerleştirmiştir.

Ancak 20. yüzyılın sonlarından itibaren insan merkezli düşünce sistemleri hem teorik hem de teknolojik gelişmeler ışığında ciddi biçimde sorgulanmaya başlanmıştır. Özellikle postmodernizm ve postyapısalcılık etkisindeki düşünsel dönüşüm, insanı sabit, evrensel ve mutlak bir özne olarak konumlayan hümanist paradigmanın eleştirilmesine zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda posthümanizm, insan-merkezli (antroposentrik) düşüncenin sınırlarını aşarak, insanı doğa, makine, yapay zekâ ve diğer canlılarla birlikte çok katmanlı bir ilişkiler ağı içinde tanımlayan bir perspektif sunmuştur. Donna Haraway'ın "siborg" kavramsallaştırması ve N. Katherine Hayles'in dijital beden tasviri, insanın teknolojik sistemlerle bütünleştiği ve özne-nesne ayrımının muğlaklaştığı yeni bir varlık alanını betimlemektedir.

Bununla birlikte, transhümanizm, insanın biyolojik sınırlılıklarını aşma arzusunu ileri taşıyarak, teknolojik gelişmeler aracılığıyla ölümsüzlük, bilişsel üstünlük ve bedenin yeniden tasarımı gibi hedefleri olan bir düşünce sistemine dönüşmüştür. Zihin yükleme, dijital ölümsüzlük ve sohbet robotları gibi uygulamalar, artık yalnızca bilim kurgu senaryoları değil; nörobilim, yapay zekâ ve biyoteknoloji gibi alanların somut çıktıları hâline gelmektedir. Bu dönüşüm, özne kavramını yalnızca felsefi değil; aynı zamanda teknik, etik ve politik açılardan da yeniden düşünmeyi zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışmada, insan öznesinin dijital çağdaki dönüşümü, hümanizm, posthümanizm ve transhümanizm ekseninde disiplinlerarası bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Michel Foucault'nun biyopolitika kavramı çerçevesinde, teknolojik müdahalelerin yalnızca bireysel özgürlük alanını değil; aynı zamanda toplumsal denetim, iktidar ve mahremiyet ilişkilerini nasıl dönüştürdüğü sorgulanmaktadır. Klonlama, genetik mühendislik ve veri tabanlı kimlik inşası gibi uygulamalar, insanın özne olma hâlini tehdit eden ya da dönüştüren gelişmeler olarak değerlendirilmekte; bu bağlamda özne artık yalnızca düşünen değil, ölçülebilen, denetlenebilen ve simüle edilebilen bir varlık hâline gelmektedir.

Bu bağlamda araştırma, şu temel sorular etrafında yapılandırılmaktadır: Hümanist özne anlayışı dijital çağda geçerliliğini koruyabilir mi? Posthümanist kuramlar, bireyin öznel deneyimlerini teknolojiyle nasıl yeniden tanımlar? Transhümanist teknolojiler, insanın özerkliğini artırırken aynı zamanda biyopolitik denetim araçlarına mı dönüşmektedir? Bu sorulara verilen yanıtlar doğrultusunda, insanın dijital çağdaki varoluşu, yalnızca teknolojik değil, aynı zamanda etik ve politik bir sorun alanı olarak ele alınacaktır.

1. Antik Dönemden Modern Hümanizme: Özne İnşasının Tarihsel Seyri

Sözlü kültür, yazının icadından önce veya sonrasında, insanların bilgi, değer, inanç ve deneyimlerini aktardıkları bir iletişim biçimidir. Yazının yaygın olmadığı dönemlerde ses

sistemleri ve ağızdan ağıza aktarma, bireyin toplumsal konumunu ve öznenin kimlik kazanmasını şekillendirmekte temel bir rol oynamıştır. Bu noktada hafıza, bilgiyi koruma ve aktarma aracı olarak merkezi bir konumda yer almıştır. Ong'un belirttiği üzere, yazı ve matbaanın henüz ortaya çıkmadığı dönemlerde, iletişim yalnızca konuşma dili aracılığıyla sürdürülür ve bu kültürler "birincil sözlü kültür" olarak adlandırılır (Ong, 1995: 23-24).

Sözlü kültür, yazılı kültürün henüz ortaya çıkmadığı dönemlerde bireyin kimliğini, bilgisini ve değerlerini sözlü anlatım aracılığıyla nasıl kazandığını betimlemektedir. Bu tür bir kültürel yapıda hafıza hem bireysel hem de kolektif anlamda bir epistemolojik kaynak hâline gelir. Yazı gibi dışsallaştırılmış kayıt araçlarının yokluğunda, bilginin korunması ve aktarımı insan belleğine yüklenmiş ve bu da bireyin toplumsal rollerini ve kimliğini doğrudan etkilemiştir. Bu durum, öznenin yalnızca edilgen bir bilgi taşıyıcısı değil, aynı zamanda o bilginin canlı üreticisi ve aktarıcısı olduğu anlamına gelir. Dolayısıyla, sözlü kültürde özne, aynı anda hem hafızanın muhafızı hem de kültürün taşıyıcısıdır.

1.1. Antik Çağda Özne: Hafıza, Destan ve Ahlaki Öğüt

Antik Çağ, Mezopotamya ve Mısır uygarlıklarının M.Ö. 3000 yıllarında başlamasıyla Batı Roma'nın yıkıldığı M.S. 476 yılına kadar uzanan bir tarihsel süreci kapsar. Bu dönemde birey ve özne kavrayışı, destanlar ve mitoslarla şekillenmiş, bireyin kimliği tanrılar ve toplumla olan ilişkisi bağlamında ele alınmıştır. İlyada ve Odysseia gibi sözlü gelenek ürünleri, bireyin kahramanlık yoluyla kendini var ettiği, tanrılara meydan okuyabildiği veya onlar tarafından cezalandırıldığı anlatılardır. Bu durum, öznenin hem aktif bir aktör hem de kadere tabi bir varlık olarak konumlandırıldığını gösterir (Parry, 1971).

Antik Çağ'daki özne anlayışı, sözlü kültür içinde şekillenen mitoslar ve destanlar aracılığıyla tanımlanmış, birey kahramanlık ve kader temaları çerçevesinde varlık kazanmıştır. Bu bağlamda özne, hem kendi eylemleriyle kimlik kazanan aktif bir figür hem de tanrısal düzen karşısında sınırlı iradeye sahip bir varlık olarak konumlanır.

Cicero ve Parry gibi düşünürler, Homeros metnlerinin yazıya aktarılması süreciyle birlikte bu sözlü kültür ürünlerinin tarihsel ve felsefi anlamda bireyin konumunu anlamada nasıl önem taşıdığını ortaya koymuşlardır. Bu metinler üzerine yapılan araştırmalar, bireyin kahramanlığını, seçimlerini ve sorumluluklarını ahlaki bir zemin üzerinden değerlendirme gerekliliğini ortaya koymuştur (Goody, 1977: 77). Parry ve Cicero gibi düşünürlerin aktardığı üzere, Homeros metnlerinin yazıya geçirilmesiyle öznenin tarihsel ve ahlaki boyutu daha somut hâle gelmiş, Goody'nin yorumuyla birlikte bu geçiş bireyin etik sorumluluk bilincinin de gelişmesine zemin hazırlamıştır. Böylece özne, anlatıların yalnızca aktarıcısı değil, anlamın taşıyıcısı ve kurucusu hâline gelir.

1.2. Orta Çağda Özne: Tanrı Merkezli Kimlik ve Kilise Tahakkümü

Orta Çağ, Batı Roma'nın çöküşüyle başlayan ve Rönesans'ın doğuşuna kadar süren bir dönemdir. Bu dönemde birey, Tanrı'nın yansıması olarak değerlendirilmiş, öznenin değeri tanrısal otoriteye olan bağlılığıyla ölçülmüştür. Hristiyanlık öğretisinde insan doğuştan günahkâr sayıldığından, birey kendi arzularına karşı koyarak Tanrı'ya yaklaşmalıydı (Genç, 2008: 15). Bu bağlamda özne edilegendir; kilise tarafından belirlenen dogmalar dışına çıkamaz, bilgiye erişim kısıtlıdır.

Bu dönemde el yazmaları bilgiye erişimin neredeyse tek aracıydı. Ancak bunlar da kilisenin denetimindeydi. Matbaanın icadından önce manastırlarda çoğaltılan metinler,

bireysel düşüncenin ve öznenin gelişmesini engelleyen bir yapı oluşturmuştur (Greenblatt, 2013: 36). 13. yüzyılda üniversitelerin kurulması, bu tekelin kırılmasını ve bireyin bilgiye erişiminde yeni kapılar açılmasını sağlamıştır.

1.3. Modernite ve Öznenin Rasyonelleşmesi

Modernite, Rönesans, Reform, Aydınlanma, Sanayi Devrimi ve Fransız Devrimi gibi süreçlerle şekillenmiş; bireyin tanrısal otoriteden sıyrılıp akıl ve bilim temelli bir özneye dönüşmesini sağlamıştır. Bu dönemde yazı, tipografi ve matbaa gibi unsurlar bireyin hem bilgiye erişimini artırmış hem de düşünsel bağımsızlığını desteklemiştir (Mazlum, 2017: 226).

McLuhan'ın "Gutenberg Galaksisi" kavramı, matbaanın birey üzerindeki etkisini tanımlarken, "tipografik insan"ı, yazılı metinler aracılığıyla düşünsel soyutlama yapan, bireysel ve rasyonel bir varlık olarak açıklar (McLuhan, 1962). Bu birey, kilisenin otoritesinden sıyrılıp, bilimi ve insan aklını referans alarak kendi düşüncelerini ifade etme yetisine kavuşmuştur. Matbaanın yaygınlaşması, bilgi kaynaklarının tekelleşmesinin önüne geçmiş, öznenin kimliğini yeniden inşa etmesine imkân tanımıştır (Hepp, 2015: 43).

Moderniteyle birlikte öznenin Tanrı merkezli edilgen bir kimlikten çıkarak, akıl ve bilim temelli özerk bir bireye dönüşmüştür. Matbaanın etkisiyle oluşan "tipografik insan", yazılı kültür sayesinde soyut düşünme yetisi kazanmış, bilgi üzerindeki otorite tekellerine karşı bağımsız bir kimlik inşa edebilmiştir. Özne artık sadece inanan ya da itaat eden değil; sorgulayan, üreten ve kendini tanımlayan bir varlık olarak ortaya çıkmıştır.

1.4. Hümanizm ve Modern Özne

Hümanizm, Antik Yunan ve Roma kültürünü diriltmeyi amaçlayan, bireyin aklını, duygularını ve yaratıcılığını önceleyen bir düşünce sistemidir. Bu akım, bireyi pasif bir nesne olmaktan çıkarıp, özgür, akıl yürütebilen, eleştirel düşünebilen bir özneye dönüştürmeyi hedeflemiştir. Bu noktada matbaanın katkısı tartışılmazdır. Matbaa, hümanist metinlerin yaygınlaşmasını sağlayarak, hümanizmin kitlelere ulaşmasını kolaylaştırmıştır (McLuhan, 1962; Özcan, 2010).

Hümanist özne kavrayışı, bireyin toplumsal ve dini tahakkümlerden sıyrılması, kendi aklının kılavuzluğunda bir kimlik inşa etmesi üzerine kuruludur. Bu özne; sorgulayan, araştıran, bilgiyi yeniden üreten ve aktaran bireydir. Bu bağlamda hümanizm, modern insanın temel paradigmasını şekillendirmiştir. Moderniteyle birlikte özne kavrayışı teolojik otoriteye dayalı edilgen bir yapıdan, rasyonel, bağımsız ve sorgulayıcı bir kimliğe evrilmiştir. Özellikle "tipografik insan" kavramı, matbaa aracılığıyla gelişen yazılı kültürün bireyin bilişsel kapasitesini ve öz-farkındalığını nasıl dönüştürdüğünü gösterir. Bu bağlamda, modern özne artık sadece dogmalara tabi değil; bilgiye ulaşan, yorumlayan ve kendini düşünsel olarak yeniden kuran aktif bireydir.

2. Posthümanist Paradigmanın Teorik Temelleri ve Özne Tasavvurunun Yeniden İnşası

Posthümanizm, insanı merkeze alan geleneksel felsefi anlayışları sorgulayan ve insan ile doğa arasındaki ilişkileri yeniden düşünmeyi öneren çok katmanlı bir düşünsel çerçeve

sunar. Bu yaklaşım, hümanizmin insanı akıl, ahlak ve evrensel değerlerin taşıyıcısı olarak merkeze alan varsayımlarını eleştirerek, tüm canlı türleri arasında bir denge ve eşitlik anlayışını savunur (Braidotti, 2018: 1–2). Posthümanist bakış açısına göre, insan-doğa ilişkisi hiyerarşik bir yapıdan arındırılmalı, insan dışı varlıkların da özneleşme süreçlerine dâhil olduğu daha kapsayıcı bir varlık anlayışı geliştirilmelidir.

Bu düşünsel yönelimin kökenleri, 20. yüzyılın sonlarında postmodern sanat ve felsefe tartışmaları içinde belirmeye başlamıştır. Mısır kökenli Amerikalı edebiyat eleştirmeni Ihab Hassan, “Prometheus Olarak Bir Sanatçı” başlıklı makalesinde, insan formunun radikal biçimde dönüşüme uğradığını dile getirerek “posthuman” terimini ilk kullanan düşünürlerden biri olmuştur. Hassan’a göre, insan doğası durağan kalabilir; ancak insan anlayışı kaçınılmaz olarak dönüşmek zorundadır (Özdemir, 2021: 34). Bu düşünce, insanı sabit bir varlık değil, çevresiyle sürekli etkileşim halinde olan ve değişen bir özne olarak yeniden konumlandırır.

Posthümanizmin kurucu figürlerinden bir diğeri Donna Haraway’dır. 1985 yılında kaleme aldığı “A Cyborg Manifesto” adlı çalışmasında Haraway, insan-makine, doğa-kültür, canlı-cansız gibi ikiliklerin giderek silikleştiğini vurgular. Haraway’in “siborg” metaforu, insanın teknolojik sistemlerle bütünleşerek yeni bir varlık formuna evrilmesini simgeler. Bu bakış açısı hem özne kavrayışını hem de insanın doğa ve teknoloji ile kurduğu ilişkiyi kökten dönüştürür. N. Katherine Hayles da posthümanizmin kavramsal çerçevesine önemli katkılarda bulunmuştur. “How We Became Posthuman” adlı eseri, insanın yalnızca biyolojik değil; aynı zamanda bilişsel ve bilgiye dayalı bir varlık olarak yeniden değerlendirilmesi gerektiğini savunur (Ağın, 2020: 30–31). Hayles’e göre, insan çevresinden bağımsız bir özne değil; dijital verilerle kuşatılmış, ağsal sistemlerin bir parçası olan, sürekli evrilen bir yapıdır. Bu anlayış, bireysel öznelliğin dijitalleşme ile birlikte çözülmeye başladığını ve öznenin artık sabit değil, veri akışları içinde yeniden biçimlenen bir yapı olduğunu ileri sürer. Posthümanist düşüncenin gelişiminde, postmodernizmin ve Fransız post-yapısalcılığının etkisi de belirgindir. Özellikle feminist kuramcılar Luce Irigaray, Julia Kristeva ve Judith Butler’in çalışmaları, Haraway ve Hayles’in görüşlerini hem toplumsal cinsiyet hem de beden politikaları açısından zenginleştirmiştir. Rosi Braidotti ise bu kuramsal zemini oryantalizm, postkolonyal teori ve ekofeminizm gibi alanlarla buluşturarak posthümanizmi yalnızca Batı merkezli bir eleştiri olmaktan çıkarıp küresel bir düşünce paradigmasına dönüştürmüştür (Özdemir, 2021: 49).

Posthümanizm ile postmodernizm arasında kurulan teorik bağ, özellikle özne anlayışının yeniden kurgulanmasında belirleyici olmuştur. Postmodernizm; modernizmin merkezîyetçi, sabit ve evrensel özne tasavvurunu reddederken, posthümanizm bu eleştiriye daha da derinleştirerek, insan olmayan varlıkların ve teknolojik sistemlerin öznellik üzerindeki etkisini görünür kılmıştır. Bu doğrultuda posthüman özne; değişken, çevresel koşullarla sürekli etkileşim içinde olan ve farklı varlık düzeyleriyle ortaklaşa varlık kazanan çok katmanlı bir yapı olarak belirir.

Haraway’in siborg metaforu ve Hayles’in siber beden vurgusu, insanın dijital sistemlerle bütünleşerek bilgiyle şekillenen, kodlarla tanımlanan yeni bir varoluş biçimi kazandığını göstermektedir. Artık özne, yalnızca biyolojik bir beden değil; algoritmalarla tanımlanan, veri akışlarıyla biçimlenen ve dijital ortamlarla entegre hâle gelen bir sistem parçasıdır. Bu durum, özneyi klasik hümanist düşüncenin merkezî ve rasyonel birey anlayışından uzaklaştırarak, daha esnek, ilişkisel ve çevresel bir varlık düzlemine taşımaktadır.

Buna göre posthümanist özne sadece insan deneyiminin taşıyıcısı değildir; aynı zamanda teknolojiyle, ekolojiyle ve insan dışı varlıklarla sürekli etkileşim içinde bulunan bir bilgi düğümü, bir çevresel ajan ve bir kullanıcı formu olarak yeniden tanımlanmaktadır. Bu dönüşüm, özneyi sabit kimliklerden arındırmakta; onun maddi, zihinsel ve teknolojik katmanlar arasında sürekli yeniden kurulan bir yapıya dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Posthümanist yaklaşım, özneyi klasik hümanizmin rasyonel ve özerk birey modelinden uzaklaştırarak, değişken, çok boyutlu ve ilişkisel bir düzleme taşımaktadır. Bu düşünce, yalnızca insan-doğa ilişkisini değil, aynı zamanda teknolojinin birey üzerindeki dönüştürücü etkisini de merkeze alarak, öznenin dijital çağda yeniden inşa edildiği bir süreci betimlemektedir. Haraway, Hayles, Braidotti ve diğer kuramcılarının katkılarıyla şekillenen bu yaklaşım, etik, politik ve ontolojik düzeylerde özneyle ilişkin paradigmanın köklü biçimde sorgulanmasını zorunlu kılmaktadır.

2.1. Posthüman Çağda Öznenin Çözülüşü ve İnsan Bedeninin Nesneleşmesi

Posthümanizm, insanın geleneksel doğasını, biyolojik sınırlarını ve merkeziliğini sorgulayan bir düşünsel hareket olarak 20. yüzyılın sonlarından itibaren önemli bir felsefi yaklaşım haline gelmiştir. Bu bağlamda, "insanın özne yitimi" ve "insanın nesneleşmesi" posthümanist düşüncenin temel unsurlarından biridir. Özellikle posthümanizm, insanı biyolojik bir varlık olmaktan öte, kültürel, teknolojik ve siberetik bağlamlarda yeniden inşa edilmesi gereken bir varlık olarak tanımlar. Posthümanizm, insanın biyolojik varlık olma sınırlarını aşarak, teknoloji, yapay zekâ ve biyoteknoloji gibi alanlarla etkileşimini ele alır. İnsan, yalnızca biyolojik bir varlık olarak değil, aynı zamanda makineler, dijital sistemler ve yapay varlıklarla birleşebilen bir özne olarak görülür. Rosi Braidotti'ye (2013) göre, posthümanizm, insanın doğasını yeniden tanımlarken, insanı merkezileştiren ve insan-dışı varlıkları dışlayan anlayışları reddeder. Bu yeni bakış açısının temelinde, insanın biyolojik ve kültürel sınırlarını aşabilecek potansiyelinin olduğuna dair bir düşünce yatar. Ancak bu düşünce, insanın öznenliğini ve özne olma durumunu sorgulamaktadır.

Hayles'a göre, insanın bu evrimi, teknolojiye karşı çıkan kıyametçi düşüncelerin öne sürdüğü gibi, insanlığın sonunu getirmek anlamına gelmez. Posthuman, insanın sabit bir kökene sahip olduğunu iddia eden varlık/yokluk ve ilişkisellik/tesadüfçilik gibi kültürel çerçevelerin, sanal teknolojiler ve yapay makineler aracılığıyla derinlemesine dönüşümüdür (Hayles, 1999: 285).

Hayles'in bu perspektifi, özneyi modernitenin bireysel ve rasyonel figüründen çıkarıp; teknolojik ortamlarla iç içe geçmiş, varlık ve yokluk gibi metafizik dikotomileri aşan hibrit bir varlık olarak yeniden konumlandırır. Bu anlayışta posthuman, insanın "insan olarak kalma" mecburiyetinden özgürleştiği; biyolojik, kültürel ve teknolojik olarak sürekli bir devinim içinde olduğu bir kimlik formudur.

Braidotti'ye göre, insan merkezli hümanist insan anlayışı, Antik dönemde kendisine dil verilen rasyonel bir hayvan olarak tanımlanırken, İtalyan Rönesansı'nda Leonardo da Vinci'nin Vitruvius Adam'ı ile ideal bir form kazandı. Vitruvius Adam'ın erkek bedeni, insanın düzenleyici, biyolojik, söylemsel ve ahlaki kapasitesini temsil eder. Braidotti, erkek bedenini tüm insan potansiyellerini kapsayan bir figür olarak gördüğü bu 'insan' imgesinin, Hegel'den Husserl'e, Avrupa faşizminden evrensel kültüre kadar, tek tip insan anlayışının tarihsel zincirini sürdürdüğünü ve dayattığını savunur. İnsan olmak, erkeklik ve Avrupa medeniyeti ile özdeşleştirilirken, ötekilik ise "akıl-dışılık, ahlak-dışılık, kadınlık ve batılı olmama" ile tanımlanır (Braidotti, 2018: 25).

Scheler'in de belirttiği gibi, "yaşam değeri" makineleşmiştir: Modern medeniyetin ilerlemesiyle birlikte doğa (insanın egemenlik kurmak amacıyla makineye indirgenmiş olduğu doğa) ve nesneler, insanın efendisi ve tanrısı durumuna gelmiş, böylece makine hayatı kontrol etmeye başlamıştır. Nesneler, her geçen gün güç, zekâ, ölçü ve estetik açısından ilerlerken, onları yaratan insan ise giderek kendi makinesinin bir parçası haline gelmektedir (2015: 224).

Kendi ürettiği makinenin parçası haline gelen insan öznesi nesneleşmiştir. Posthümanizmde insanın nesneleşmesi, etik boyutta önemli soruları gündeme getirir. İnsan ve makine arasındaki sınırların giderek daha da belirsizleşmesi, etik sorumlulukları da sorgular hale getirir. Posthümanist felsefe, bu etik soruları şu şekilde ele alır: Teknolojik gelişmeler insanın kimliğini ve öznelliğini ne ölçüde dönüştürmelidir? İnsan ve makine arasındaki etkileşimde insanın "öznellik" hakkı nasıl korunabilir? Bu sorular, posthümanizmdeki insan ve makine entegrasyonu ile birlikte ele alınması gereken önemli etik tartışmalardır.

Posthümanizm, insanın biyolojik ve kültürel sınırlarını aşmaya ve insan-makine entegrasyonunu savunmaya yönelik bir felsefi yaklaşım olarak insanın özne yitimi ve nesneleşmesi sürecini ele alır. Bu süreç, geleneksel insan anlayışlarını sorgular ve insanı teknolojiyle birleşebilen bir varlık olarak yeniden tanımlar. İnsan, özne olma durumunu kaybederek, makinelerle entegre olabilen, dijital platformlarda şekillenen bir nesne haline gelir. Posthümanizm, insanın bu dönüşüm sürecini anlamaya çalışırken, aynı zamanda etik ve toplumsal sorumlulukları da gündeme getirir. Bu bağlamda, posthümanizm, insanın teknolojik değişimlerle yeniden tanımlanmasını ve insan-makine ilişkilerinin etik boyutunu sorgular.

2.2. Posthüman Bilinç ve Tekillik: Zihnin Teknolojik Yeniden İnşası Üzerine Bir Değerlendirme

Posthümanizm, insanın biyolojik merkeziliğini ve ontolojik ayrıcalığını sorgulayan eleştirel bir düşünce biçimi olarak 20. yüzyılın sonlarından itibaren felsefi tartışmalarda önemli bir yer edinmiştir. Bu bağlamda, posthümanist yaklaşımın merkezinde, insanın özne konumunu yitirmesi ve nesneleşmesi süreci yer alır. İnsan artık yalnızca biyolojik bir varlık olarak değil; kültürel, teknolojik ve sibernetik sistemlerle iç içe geçmiş çok katmanlı bir yapı olarak düşünülmektedir. Rosi Braidotti'ye göre posthümanizm, insanı merkezde konumlandıran ve insan-dışı varlıkları dışlayan hümanist geleneklere karşı çıkarak, insanın doğasını yeniden tanımlama arayışındadır (Braidotti, 2013). Bu dönüşüm sürecinde insan, teknolojik sistemler, yapay zekâ ve biyoteknolojiyle kurduğu etkileşim sonucunda sabit bir özne olmaktan çıkarak, sürekli yeniden inşa edilen bir varlık hâline gelir. Hayles, bu durumu kıyametvari bir teknolojik tehdit olarak değil, kültürel kodların, metafizik ikiliklerin ve sabit öznellik anlayışlarının çözülmesi olarak yorumlar. Ona göre posthuman, insanın yalnızca teknolojik olarak dönüşümünü değil; aynı zamanda varlık/yokluk ve ilişkisellik/tesadüflük gibi kültürel çerçevelerin sanal teknolojiler aracılığıyla aşılmasını da ifade eder (Hayles, 1999: 285).

Hayles'in bu perspektifi, özneyi modernitenin bireysel, rasyonel ve bütüncül kimliğinden uzaklaştırarak, teknolojik sistemlerle iç içe geçmiş, beden-zihin ayrımını aşan hibrit bir formda yeniden konumlandırır. Bu yeni özne, biyolojik bir tür olmaktan çok; bilgiyle biçimlenen, sürekli bir devinim hâlinde bulunan ve sınırlarını teknolojiyle genişleten bir varlıktır. Bu anlamda posthuman, insanın "insan olarak kalma" zorunluluğundan

kurtulduğu, kimliğini biyolojik olduğu kadar kültürel ve teknolojik düzlemlerde de yeniden kurduğu bir varoluş biçimini temsil eder.

Braidotti'nin değerlendirmesine göre, klasik hümanist özne, tarih boyunca belirli bir normun –Avrupa erkek bedeni– etrafında inşa edilmiştir. Bu özne modeli, Antik Yunan'da dil verilen rasyonel hayvan olarak tanımlanan insanı, Rönesans'ta Leonardo da Vinci'nin Vitruvius Adam'ı ile ideal beden ve aklın temsilcisi olarak yüceltmıştır. Bu figür, düzenleyici, ahlaki ve söylemsel bir merkez olarak konumlandırılmıştır. Braidotti, bu “ideal insan” imgesinin Hegel'den Husserl'e, Avrupa faşizminden evrensel kültür ideolojilerine kadar birçok söylemde yeniden üretildiğini ve “insan” olmanın erkeklik, rasyonalite ve Batı medeniyeti ile özdeşleştirildiğini belirtir. Buna karşılık kadınlık, duygusallık, doğa ve Batı-dışı kimlikler “öteki” olarak konumlandırılmıştır (Braidotti, 2018: 25). Bu çerçevede, insanın özne konumunun yitimi yalnızca teknolojik değil; aynı zamanda tarihsel ve kültürel temsillerle de bağlantılıdır. Max Scheler'in belirttiği gibi, modern çağda “yaşam değeri” makineleşmiş ve doğa, insanın egemenlik kurma çabasıyla mekanik sistemlere indirgenmiştir. Bu süreçte insan, ürettiği makinelerin hem yaratıcısı hem de bileşeni hâline gelmiş; giderek kendi icatlarının uzantısı olarak nesneleşmiştir (Scheler, 2015: 224). Böylece insan hem fiziksel hem de bilişsel düzlemde, kendi teknolojik sistemlerinin bir parçası olarak yeniden biçimlenir.

İnsanın nesneleşmesi, etik bağlamda da ciddi soruları beraberinde getirmektedir. İnsan ile makine arasındaki sınırların bulanıklaşması, insanın “öznellik” hakkının yeniden tanımlanmasını ve korunmasını zorunlu kılar. Posthümanist etik, şu sorular etrafında şekillenir: Teknolojik gelişmeler karşısında insanın öznelliği ne ölçüde korunabilir? İnsan-makine etkileşiminde etik sorumluluk nasıl düzenlenmelidir? İnsan yalnızca üretici bir özne değil, aynı zamanda sistemlerin yeniden şekillendirdiği bir nesne olarak da değerlendirildiğinde, ahlaki yükümlülükler hangi çerçevede ele alınmalıdır?

Posthümanizm, bu sorulara yanıt ararken insanı teknolojiyle iç içe geçmiş, sabit kimliklerden uzak ve çok yönlü bir varlık olarak kavramsallaştırır. Bu düşünce, özne/nesne, doğal/yapay, insan/makine gibi kategorik ayrımları aşarak, daha karmaşık bir varoluş anlayışı sunar. İnsanın artık sadece bedenine değil; aynı zamanda veriye, algoritmaya ve dijital temsil biçimlerine bağlı bir varlık olması, özne olma durumunu kökten dönüştürmüştür.

Sonuç olarak, posthümanizm, insanın geleneksel özne konumunu kaybederek nesneleştiği, ama aynı zamanda bu nesneleşme üzerinden yeniden tanımlandığı çok katmanlı bir dönüşüm sürecini ifade eder. Bu süreç, yalnızca ontolojik değil, aynı zamanda etik, politik ve epistemolojik boyutlarıyla da derinlemesine bir sorgulamayı gerekli kılar. İnsanın özne olarak varlığını sürdürmesi artık biyolojik değil; teknolojik, kültürel ve çevresel ilişkiler ağı içinde yeniden düşünülmelidir.

3. İnsanı Aşmak: Transhümanist Düşüncenin Felsefi Arka Planı

Transhümanizm, insan varoluşunun teknolojik imkânlarla dönüştürülmesini savunan felsefi bir eğilim olarak 20. yüzyılın sonlarında belirginleşmiş; ancak kökenleri daha gerilere, özellikle insanın sınırlarını aşma arzusunun kadar uzanmaktadır. Bu yaklaşım, insan bedeninin ve zihinsel kapasitesinin bilimsel gelişmeler aracılığıyla yeniden yapılandırılacağı varsayımına dayanır. Özellikle yapay zekâ, biyoteknoloji, nanoteknoloji ve bilişsel geliştirme gibi alanlarda kaydedilen ilerlemeler, transhümanizmi

yalnızca teorik bir düşünce olmaktan çıkarıp, uygulamaya dönük bir paradigma hâline getirmiştir.

Transhümanizm teriminin tarihçesine bakıldığında, kavramın ilk izlerine Dante Alighieri'nin 1312 tarihli "İlahi Komedi" eserinde geçen "transumanare" sözcüğüyle rastlanır. Dante, bu terimi insanın dünyevi sınırların ötesine geçerek aşkın bir varoluşa ulaşmasını anlatmak için kullanmıştır. 20. yüzyılın başlarında Richard Maurice Bucke, "Kozmik Bilinç" adlı çalışmasında insanın ruhsal ve bilişsel olarak daha yüksek bir düzeye evrilebileceğini savunarak "transhumanizing" kavramına göndermede bulunmuştur. Benzer şekilde, T.S. Eliot da "Kokteyl Partisi" adlı oyununda "transhumanized" terimini kullanarak insanın aydınlanmış hâlini betimlemiştir. Ancak kavram, çağdaş anlamıyla Julian Huxley'in "New Bottles for New Wine" (1957) adlı eserinde sistematik olarak işlenmiştir. Huxley, insanlığın biyolojik, kültürel ve zihinsel gelişimini bilinçli bir şekilde yönlendirmesi gerektiğini savunarak, insanın kendini aşma potansiyelini vurgulamıştır. Modern transhümanist düşünce, 1990'lı yıllardan itibaren özellikle Max More'un "Transhumanism: Toward a Futurist Philosophy" adlı makalesiyle sistematik bir felsefi çerçeveye kavuşmuştur. Max More, FM-2030 (F.M. Esfandiary) ve Nick Bostrom gibi düşünürlerle birlikte, insanın bilişsel kapasitesinin artırılması, yaşlanmanın durdurulması, fiziksel sınırların aşılması ve hatta ölümün ortadan kaldırılması gibi hedefleri içeren transhümanist söylemin kurucu figürleri arasında yer alır (Bouzenita, 2018: 201; Özdemir, 2021: 34). Bu bağlamda transhümanizm, insanın mevcut fiziksel ve zihinsel durumunu nihai bir nokta olarak değil, sürekli gelişime açık bir süreç olarak değerlendirir.

Neil Badmington (2000), hümanizmin bu yeni insan formunu açıklamada yetersiz kaldığını ileri sürer. Ona göre hümanizm, insanı doğanın merkezine yerleştirerek diğer canlılar ve makinelerle arasına keskin sınırlar çizer. Oysa transhümanizm, insanı bu sınırların ötesine geçmeye muktedir bir varlık olarak görür. Bu düşünce, 2000'li yıllarla birlikte resmî belgelere ve organizasyonel yapılara da yansımıştır. 1998 yılında Max More, Nick Bostrom, Natasha Vita-More gibi öncü isimlerin yer aldığı bir grup yazar tarafından hazırlanan "Transhümanist Manifesto", transhümanizmin temel ilkelerini somutlaştıran ilk belgelerden biri olmuştur. Bu manifesto, 2009 yılında Humanity+ (Dünya Transhümanist Birliği) tarafından revize edilerek onaylanmıştır (Özdemir, 2021: 23).

Manifesto, transhümanist felsefenin sekiz temel ilkesini ortaya koyar. Bunlar arasında; bilim ve teknolojinin insan doğası üzerinde derin etkiler yaratacağı, insan yeteneklerinin bilişsel ve fiziksel düzeyde geliştirilebileceği, yaşlanma ve acı gibi sınırlamaların aşılabileceği yönündeki beklentiler yer alır. Ayrıca, bu teknolojilerin yanlış kullanımının yaratabileceği riskler konusunda dikkatli olunması gerektiği ve etik değerlere bağlı kalınarak politikaların şekillendirilmesi gerektiği vurgulanır. Özgürlük, etik sorumluluk ve evrensel refah ilkeleri çerçevesinde, sadece insan hakları değil; gelecekte var olabilecek yapay zekâlar ve bilinçli diğer varlıkların da hakları gözetilmelidir (hpluspedia.org).

Bireysel özgürlükler transhümanist düşüncenin merkezinde yer alır. Hafıza geliştirme, ömrü uzatma, bilişsel kapasite artırımı, genetik müdahaleler, kriyojenik süreçler gibi tekniklerin kişinin yaşam tarzına göre şekillendirilebilmesi, bu yaklaşımın bireysellik yönünü güçlendirmektedir. Bu noktada, transhümanizmin yalnızca teknik bir gelişim programı değil; aynı zamanda etik, politik ve ontolojik soruları da içeren bütüncül bir yaşam felsefesi olduğu görülmektedir. Transhümanizm insan doğasına dair klasik anlayışları kökten sorgulayan ve bu anlayışları teknolojik olanaklarla yeniden şekillendirmeye çalışan bir düşünce sistemidir. Bilim kurgu olarak başlayan birçok fikir, günümüzde yapay zekâ, robotik ve biyoteknoloji alanlarında somut karşılıklar bulmakta;

eğitim, sağlık ve sosyal yaşam gibi alanlarda uygulanabilirliğini artırmaktadır. Ancak bu gelişmelerin etik sınırlarda nasıl değerlendirileceği, bireysel haklar ve toplumsal çıkarlar arasındaki dengeyle nasıl uyumlu hâle getirileceği, transhümanist düşüncenin önümüzdeki dönemde tartışmaya açık başlıca meseleleri olarak önemini korumaktadır.

3.1. Bilincin Sanallaşması: Dijital Ölümsüzlük ve Yapay Zekâ Tabanlı Kimlik Temsilleri

Zihin yükleme (mind uploading), bireyin zihinsel süreçlerinin ve bilişsel içeriklerinin dijital bir ortama aktarılması fikrine dayanan, ileri düzey teknolojik ve kuramsal bir projeksiyondur. Bu kavram, beynin tüm işlevlerinin bir bilgisayar tarafından simüle edilmesini ve insan bilincinin dijital düzlemde yeniden inşasını amaçlar. Yapay zekâ, nörobilim ve nanoteknoloji alanlarındaki gelişmelerle birlikte şekillenen bu yaklaşım, insanın fiziksel sınırlılıklarını aşarak dijital evrende kalıcı bir varlık haline gelmesini öngörmektedir. Posthüman vizyon bağlamında, nanobot teknolojileri, insan benzeri robotlar (humanoidler) ve yapay zekâ sistemleri aracılığıyla geliştirilen bu projeler, insan sonrası varoluş biçimlerinin temelini oluşturmaktadır. Poggio ve Koch'un (1987: 46–52) belirttiği gibi, bir nöronun binlerce mantıksal geçide sahip bir bilgisayar çipine benzer işlev göstermesi, insan beyninin karmaşıklığını ve simülasyon sürecinin teknik zorluklarını ortaya koyar.

Transhümanist perspektife göre ölümsüzlük, biyolojik varlığın devamından çok zihinsel içeriğin dijital evrende süreklilik kazanması anlamına gelir. Klasik düşüncede ölümden sonra ruhun başka bir düzleme geçeceği inancı yerini, zihnin maddi bedeninden ayrılarak veri temelli bir formda varlığını sürdürmesi düşüncesine bırakmıştır. Bu yaklaşıma göre, gelişmiş MRI benzeri tarayıcılar sayesinde bireyin tüm nöral yapısı ve anı belleği dijital ortama aktarılabilir. Grey'e (2019) göre, böyle bir sistemin uygulanabilir hâle gelmesi durumunda, birey fiziksel ölüm yaşasa dahi, dijital olarak varlığını sürdürebilecektir. Sanal ölümsüzlük bu bağlamda, kişinin karakteristik özelliklerinin, anılarının ve kişisel bilişsel örüntülerinin elektronik veri olarak saklanması ifade eder. Verilerin yedeklenerek sanal gerçeklik ortamlarına ya da merkezi robotik sistemlere yüklenmesiyle birlikte, bireyin dijital kimliği zamandan bağımsız biçimde yeniden canlandırılabilir (Sezen, 2021: 118–119).

Nick Bostrom'un önerdiği zihin emülasyonu modeli, bu süreci üç aşamada açıklamaktadır. İlk olarak, bireyin beyni, vitrifikasyon işlemi ile cam benzeri bir forma sabitlenir. Bu sabitlenmiş dokular, sonrasında ince dilimlere ayrılarak elektron mikroskoplarıyla taranır ve yüksek çözünürlüklü dijital görüntüler elde edilir. Bu aşamada, farklı nöron türleri özel işaretleyicilerle ayırt edilir ve tüm beyin dokusu kapsamlı bir şekilde haritalanır. İkinci aşamada, elde edilen görseller bir algoritma yardımıyla üç boyutlu nöron haritasına dönüştürülerek sinaptik bağlantılar modellenir. Üçüncü ve son aşamada, bu model yeterli işlem kapasitesine sahip bir bilgisayar sisteminde çalıştırılarak zihnin dijital bir simülasyonu oluşturulur. Böylelikle, bireyin bilinci yapay bir taşıyıcıya aktarılmış olur ve bu bilinç sanal ya da fiziksel robotik ortamlarda işlev gösterebilir (Bostrom, 2021).

Bu teknolojiyle paralel gelişen sohbet robotları (chatbots), doğal dil işleme algoritmalarını kullanarak insanlarla etkileşime geçen bilgisayar yazılımlarıdır. Metin veya ses aracılığıyla kullanıcıyla iletişim kurabilen bu sistemler, belirli komutlara sabit yanıtlar veren kurallı modellerden, makine öğrenmesi ile gelişen bağlamsal sistemlere kadar

çeşitli biçimlerde geliştirilmektedir. Zihin yükleme yapılan sohbet robotları, bireyin sosyal medya paylaşımları, ses kayıtları, e-postaları ve yazılı belgeleri gibi kişisel veri kaynaklarından öğrenerek bireye özgü bir dijital temsil üretir. Bu temsiller, kişinin konuşma tarzını, duygusal tepkilerini ve düşünsel örüntülerini modelleyerek dijital kimliğin yeniden üretimine olanak sağlar.

Bu bağlamda geliştirilen Microsoft'un *Xiaoice* ve *Replika* projeleri gibi uygulamalar, ölen kişilere ait dijital varlıkların sevdikleriyle iletişim kurmasını mümkün kılmaktadır. Özellikle Güney Kore'de yürütülen bazı artırılmış gerçeklik (AR) ve sanal gerçeklik (VR) projelerinde, yaşamını yitiren bireylerin dijital avatarları sesli ve tepkisel iletişim kurarak "yaşatılmaktadır." Bu sistemler, fiziksel varlık gerektirmeksizin sürdürülebilir bir dijital ölümsüzlüğün kapılarını aralamakta, bireyin hafızasının ve benliğinin sürekli olarak güncellenebilir hâle gelmesini mümkün kılmaktadır.

Ancak bu teknolojik dönüşüm, yalnızca teknik bir ilerleme değil; aynı zamanda özne kavramının yeniden tanımlanmasına yol açan felsefi bir kırılmayı da temsil eder. Dijital ortamlarda varlığını sürdüren birey, klasik anlamda özerk, özgün ve zamana bağlı bir özne olmaktan çıkar; veri merkezli, sürekli biçimlenen bir kimlik haline gelir. Transhümanist düşüncenin merkezinde yer alan bu dönüşüm, benliğin veriye indirgenebilir olduğunu ve biyolojik sınırların ötesinde yeni bir özne formunun mümkün olduğunu ileri sürer. Bu yeni dijital özne, toplumsal ilişkilerini, kimliğini ve varlık biçimini yapay sistemler aracılığıyla yeniden kurar. Ancak bu süreç, öznenin özgünlüğünü tehdit edebileceği gibi, mahremiyet ve etik sorumluluklar bağlamında da çok katmanlı tartışmaları beraberinde getirir.

Zihin yükleme, sohbet robotları ve dijital ölümsüzlük gibi teknolojiler, yalnızca insanın teknolojik potansiyelini değil, aynı zamanda kimlik, benlik ve ölüm anlayışımızı da kökten dönüştürmektedir. Bu nedenle, bu sistemlerin etik, hukuki ve sosyolojik boyutları üzerine kapsamlı düşünsel sorgulamalar yürütülmesi, dijital öznenin gelecekteki yapısını belirleyecek en temel gerekliliklerden biri olarak öne çıkmaktadır.

4. Biyopolitika ve Biyoteknolojinin Eleştirel Bir Değerlendirilmesi

Biyoteknoloji, genetik mühendisliği ve moleküler biyoloji gibi disiplinlerin desteğiyle organizmaların özelliklerini değiştirmeyi amaçlayan, modern bilimin en etkili ve tartışmalı alanlarından biridir. Bu teknoloji, özellikle transhümanist yaklaşımlarda insan genetik yapısının dönüştürülmesi yoluyla hastalıkların ortadan kaldırılmasını ve yaşam süresinin uzatılmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda, biyopolitika kavramı ile biyoteknoloji arasında kurulan ilişki; yalnızca teknik değil, aynı zamanda etik, toplumsal ve siyasal düzlemlerde de derin bir dönüşüm potansiyeli barındırmaktadır.

Biyoteknoloji, yalnızca insan yaşamı üzerinde değil, aynı zamanda ekosistemler ve diğer canlı türleri üzerinde de etkili olan bir dönüşüm alanıdır. Bu alanın temelinde, canlı organizmaların hücresel ve biyomoleküler süreçlerinden yararlanarak çeşitli ürün ve teknolojiler geliştirmek yer alır. Biyoteknoloji kavramı ilk kez 1919 yılında Macar mühendis Karl Ereky tarafından ortaya atılmıştır. Ereky, biyoteknolojiyi "canlı organizmalar kullanılarak hammaddelerden faydalı ürünlerin elde edilmesini sağlayan tüm teknikler" olarak tanımlamıştır (Çırakoğlu, 2002: 2). Günümüzde ise bu alan, sağlık, çevre, gıda ve enerji gibi temel yaşam alanlarında sunduğu çözümlerle dikkat çekmekte ve hızla gelişmektedir (Vanston & Elliott, 2006: 17).

Nick Bostrom'a göre, biyoteknoloji; insan insülini, interferon ve büyüme hormonu üretimi, genetik olarak modifiye edilmiş organizmalar (GDO), hücre ve üreme klonlaması, organik atıkların biyoenerjiye dönüştürülmesi ve kök hücre çalışmaları gibi çok çeşitli uygulama alanlarını kapsamaktadır (Bostrom, 2014: 5). Ancak bu teknolojik gelişmeler, etik boyutlarıyla da önemli tartışmalara zemin hazırlamaktadır. Özellikle teknolojik müdahalelere erişimde yaşanan eşitsizlikler, biyoteknolojinin bireyler ve toplumlar üzerindeki etkilerini daha karmaşık hâle getirmektedir. Bu noktada, "biyokonservatizm" olarak adlandırılan düşünce yönelimi, insan doğasının korunması gerektiğini savunarak biyoteknolojik müdahalelere sınırlı ve temkinli yaklaşılmasını önermektedir. Bu yaklaşım, insan doğasının yapay olarak dönüştürülmesinin etik ve sosyopolitik açıdan ciddi riskler barındırabileceğini ileri sürmektedir.

Biyopolitika kavramı, Michel Foucault'nun iktidar kuramı çerçevesinde, bireylerin biyolojik yaşamı üzerinde kurulan yönetim ve denetim pratiklerini ifade eder. Foucault, modern iktidarın bedenleri yalnızca fiziksel olarak değil, aynı zamanda normatif olarak da disipline ettiğini, bu sürecin özellikle tıp gibi uzmanlık alanları aracılığıyla işlediğini belirtmektedir (Foucault, 2000). Bu bağlamda biyopolitika, bedenin "normatifleştirilmesi" süreciyle birlikte iktidarın en mikro düzeyde işlediği alanlardan biri olarak karşımıza çıkar.

Transhümanizm, insan bedenini teknoloji aracılığıyla dönüştürme iddiasıyla biyopolitik pratiği yeniden şekillendirmeyi hedefler. Teknolojinin, özellikle yapay zekâ ve biyoinformatik gibi alanlarda sunduğu olanaklar sayesinde, bireyler kendi biyolojik varlıkları üzerinde söz sahibi olmaya başlamış; böylece klasik anlamdaki biyopolitik denetim yeniden tanımlanmıştır. Ancak bu durum, Shoshana Zuboff'un kavramsallaştırdığı "gözetim kapitalizmi" olgusunu da gündeme getirmektedir. Zuboff'a göre, bireylerin biyolojik ve zihinsel verilerinin sürekli toplanması, analiz edilmesi ve ekonomik çıkarlara göre yönlendirilmesi, yeni bir denetim rejiminin temelini oluşturmaktadır (Zuboff, 2019).

Transhümanizmin biyopolitikayı dönüştürücü etkisi, yalnızca bireylerin kendi bedenleri üzerindeki özerklik arayışıyla sınırlı kalmaz. Aynı zamanda devletler ve büyük teknoloji şirketleri tarafından bu teknolojilerin araçsallaştırılması, iktidar ilişkilerinde yeni asimetrliler yaratmaktadır. Özellikle genetik mühendislik ve klonlama gibi uygulamalar, insan biyolojisinin "mühendislik nesnesi" hâline gelmesini mümkün kılmakta; bu da beraberinde ciddi etik sorunlar doğurmaktadır. Klonlama teknolojileri bu tartışmanın somutlaştığı alanlardan biridir. Smadja'ya göre, klonlama temel olarak, bir somatik hücre çekirdeğinin, çekirdeği çıkarılmış bir yumurta hücresine aktarılmasıyla genetik olarak özdeş bireylerin üretilmesi sürecidir (Smadja, 2004: 114). Bu teknoloji, iki temel uygulamaya sahiptir: üreme klonlaması ve terapötik klonlama. Atlan'ın açıklamasına göre, üreme klonlaması yeni bir organizmanın üretilmesini, terapötik klonlama ise hücre bazlı tedavi süreçlerini hedefler (Atlan, 1999: 17).

Bu teknolojilerin biyopolitik bağlamda değerlendirilmesi, bireylerin biyolojik varlıkları üzerindeki kontrolün iktidar yapıları tarafından nasıl kullanıldığını açığa çıkarır. Klonlama teknolojilerine erişimin ekonomik ve sosyal statüye göre farklılık göstermesi, toplumsal eşitsizliklerin biyolojik düzlemde yeniden üretildiği bir yapıyı ortaya çıkarabilir. Aynı zamanda bu teknolojilerin etik sınırlarının belirsizliği, bireylerin özerkliği ve mahremiyeti açısından da ciddi tehditler barındırmaktadır.

Sonuç olarak, biyoteknoloji ile transhümanizm arasındaki ilişki, insan bedeninin ve yaşamının yalnızca biyolojik değil, aynı zamanda politik ve etik bir inşa sürecine tabi olduğunu göstermektedir. Biyopolitika çerçevesinde bu dönüşümün adalet, eşitlik ve

insan hakları temelinde ele alınması, çağdaş teknolojik gelişmelerin toplumun tüm kesimleri için erişilebilir ve sürdürülebilir olabilmesi açısından hayati öneme sahiptir.

Sonuç

Bu çalışma, insanın tarihsel özneleşme sürecini hümanist, transhümanist ve posthümanist düşünsel zeminlerde değerlendirerek, dijital çağda öznenin teknolojiyle geçirdiği dönüşümü biyopolitik bir perspektifle incelemiştir. Hümanizmle temellendirilen birey merkezli özne anlayışının, teknolojik gelişmelerle birlikte yeniden biçimlendiği; yapay zekâ, zihin yükleme, dijital ölümsüzlük ve biyoteknoloji gibi uygulamalarla insanın biyolojik, bilişsel ve etik sınırlarının aşılabilir hâle geldiği görülmüştür. Transhümanist düşünce, insan doğasının geliştirilebilirliğine olan inancı merkeze alırken; zihin yükleme, sohbet robotları ve dijital avatarlar gibi teknolojiler aracılığıyla, insanın fiziksel varlığına bağımlı olmayan, süreklilik arz eden bir dijital özne formunu gündeme taşımaktadır. Bu bağlamda dijital ölümsüzlük, yalnızca bireysel hafızanın korunması değil, aynı zamanda ölüm sonrasındaki varoluş biçimlerinin de yeniden tanımlanması anlamına gelmektedir. Ancak bu gelişmeler, öznenin özgünlüğünü, özerkliğini ve mahremiyetini tehdit edebilecek etik riskleri de beraberinde getirmektedir.

Çalışma, Michel Foucault'nun biyopolitika kavramı çerçevesinde transhümanist müdahalelerin toplumsal denetim biçimleriyle ilişkisini sorgulamaktadır. Özellikle biyoteknolojinin iktidar ilişkileri içindeki konumu, devletin ve küresel şirketlerin beden ve yaşam üzerindeki kontrol mekanizmalarını yeniden üretme kapasitesini artırmaktadır. Klonlama, genetik mühendislik ve yapay organ üretimi gibi uygulamalar, insan bedeninin bir tasarım nesnesi hâline getirilmesini olanaklı kılmakta; bu durum biyopolitik düzenlemelerin daha karmaşık ve kapsayıcı hâle gelmesine neden olmaktadır. Transhümanist teknolojilerin yalnızca bireysel gelişimi değil, aynı zamanda toplumsal eşitsizlikleri yeniden üretme potansiyeli de dikkate alınmalıdır. Teknolojik erişimin sınırlı olması, biyolojik üstünlüklerin belirli bir elit kesime ayrıcalık kazandırmasına yol açabilir. Bu nedenle, bu teknolojilerin etik, hukuki ve sosyal boyutlarının çok yönlü şekilde tartışılması; insan onuruna, adalete ve haklara dayalı bir çerçevede yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, dijital çağın öznesi artık yalnızca düşünen bir varlık değil, aynı zamanda veriye indirgenebilir, simüle edilebilir ve denetlenebilir bir yapı hâline dönüşmektedir. Bu yeni özne tipi, transhümanist ütopyaların olduğu kadar, biyopolitik risklerin de merkezinde yer almaktadır. Bu bağlamda, insanın geleceğine ilişkin yürütülecek tüm bilimsel ve felsefi tartışmaların, teknolojik olanaklar kadar etik sorumlulukları da dikkate alması elzemdir.

Kaynakça

- Ağın, S. (2020). *Posthümanist Düşünce Bağlamında Bedenin Dönüşümü: The Machine Stops ve The Circle Romanları Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atlan, H. (1999). *Le Clonage Humain, Possibilités Biologiques, Impossibilités Sociales*. Paris: Le Seuil.
- Bouzenita, A. (2018). "The Most Dangerous Idea?" Islamic Deliberations On Transhumanism. *Darulfunun İlahiyat*. 29 (2).

- Bostrom, N. (2014). The Transhumanist Faq: A General Introduction. *Transhumanism and The Body*. 1-17. New York: Palgrave Macmillan.
- Bostrom, N. (2021). *Süper Zekâ*. (Çev. Ferit Burak Aydar). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Braidotti, R. (2013). "Posthuman Humanities". *European Educational Research Journal*, 12 (1), 1-19.
- Braidotti, R. (2018). *İnsan Sonrası*. (Çev. Öznur Karakaş) İstanbul: Kolektif.
- Foucault, M. (2000). *İktidarın Gözü: Seçilmiş Yazılar 2*. (Çev. İ. Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hayles, N. K. (1999). *How We Became Posthuman, Virtual Bodies in Cybernetics, Literature and Informatics*. Chicago - London: The University of Chicago Press.
- Hepp, A. (2015). *Medya ve İletişim Sosyolojisi: Anahtar Temalar, Yönelimler ve Gelişmeler*. (Çev. D. Ş. Yücel). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Mazlum, B. (2017). *Tipografi ve Görsel Kültür İlişkisi*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Mcluhan, M. (1962). *Gutenberg Galaksisi: Tipografik İnsanın Oluşumu*. (Çev. S. Yücel). İstanbul: Alfa Yayınları. (Orijinal Eser 1962 Yılında Yayınlanmıştır.)
- Ong, W. J. (1982). *Orality and Literacy: The Technologizing of The Word*. Methuen.
- Özcan, A. (2010). *Hümanizmin Tarihsel Gelişimi ve Eğitim Felsefesi Açısından Değerlendirilmesi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Özdemir, M. (2021). *Posthuman Kavramının Çerçevesi ve Transhümanizm ve Posthümanizm Literatürlerinin Tarihçesi, Transhümanizm & Posthümanizm Disiplinlerarası Bir Çalışma*, Ankara: Eskiyei Yayınları, 15-47.
- Parry, M. (1971). *The Making of Homeric Verse: The Collected Papers of Milman Parry*. Oxford University Press.
- Poggio, T. & Koch, C. (1987). Synapses That Compute Motion. *Scientific American*. 256 (5), 46-52.
- Scheler, M. (2015). *Hınç*. (Çev. Abdullah Yılmaz). İstanbul: Alfa.
- Sezen, A. (2021). *Bireyin Ölümsüzlük Arayışı Bağlamında Transhümanizmi Düşünmek, Transhümanizm & Posthümanizm Disiplinlerarası Bir Çalışma*, Ankara: Eskiyei Yayınları, 107-139.
- Smadja, D. (2004). Autour Du Clonage, Discours Et Argumentations. *Raisons Politiques*, 111-127.
- Vanston, J. & Elliott, H. (2006). *Biotechnology: A Technology Forecast*. 1 B. USA: Texas State Technical College.
- Zuboff, S. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight For a Human Future at The New Frontier of Power*. Publicaffairs.

Bu makale iThenticate intihal tespit yazılımıyla taranmıştır. / This article has been scanned by iThenticate plagiarism detection software.

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur. / In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed.

Araştırma tek yazar tarafından yürütülmüştür (Katkı Oranı: %100). / The research was conducted by one author (Author Contribution: 100%).

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır. / There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

Yazarlar, makalede yapay zekâ programlarını kullanmadığını ve yapay zekâ desteği almadığını beyan etmiştir. / The authors declared that s/he did not use artificial intelligence programs and did not receive artificial intelligence support in the article.